

جمهوری اسلامی ایران

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران

سطح ۳

عنوان

علل انحرافات فکری از دیدگاه قرآن و سنت

استاد راهنما: حجت الاسلام و المسلمین غلامرضا احسانی

محقق: صفورا محمدی

سال تدوین: ۱۴۰۳ ه.ش

الحمد لله الذي
جعلنا من
البرية

حمد و سپاس؛

بارخدایا، تو را سپاس بر خوبی سرنوشتی که مقدر فرموده‌ای، و بر بلایی که از من گرداندی، پس نصیبم را از رحمتت در این عافیت دنیایی که به من ارزانی داشتی منحصر مکن، که به سبب آنچه دوست دارم، بدبخت شوم، و دیگری به خاطر آنچه ناپسند من است خوشبخت گردد، و اگر آن عافیت که روز را در آن به شب رسانده، یا شب را در آن به روز آورده‌ام مقدمه بلایی همیشگی، و وبالی دائم باشد. پس آنچه را برایم به تأخیر انداخته‌ای پیش‌انداز؛ و آنچه را که پیش انداخته‌ای به تأخیر افکن، زیرا؛ چیزی که پایانش نیستی است، بسیار نیست، و آنچه عاقبتش همیشگی و جاودانی است اندک نباشد، و بر محمد و آلش درود فرست.

تقدیم به؛

تقدیم می‌شود به؛ مولا و مقتدایم، امام عصر و زمان، حضرت بقیه الله الاعظم (عج) که فدایش روح و روانم. و تقدیم به؛ مادر شیعه، اسوه حسنه، عفیفه کامله، صدیقه طاهره، محدثه شهیده، حضرت زهرا ی مرضیه ی مظلومه مغضوبه... و تقدیم به؛ زینت پدر و خواهر علم و ادب، بی بی زینب (س) الگوی زنان و خواهران تا ابد....

این اثر را تقدیم می‌کنم به روح طیب و مهربان پدرم که در تمام مراحل تحصیلی و شغلی، مشوق و یاری‌گر من بود.

با تشکر از؛

تقدیر و تشکر از ایزد منان و خدای شفیق و مهربان

و تقدیر و تشکر از استاد فکر و علم و عمل؛ استاد معزز غلامرضا احسانی

و تقدیر و تشکر از بهترین یار و همراه همیشگی؛ همسر عزیزم

و تقدیر و تشکر از مادر مهربان و صبورم

چکیده

یکی از موضوعاتی که از دیرباز فکر بشر را به خود مشغول کرده و در ردیف مهم ترین مشغله های فکری او قرار داشته است، مسئله انحراف یا کجروی فکری انسان هاست. انحراف چیست؟ چرا پدید می آید؟ چگونه گسترش می یابد؟ چه عواقب و پیامدهایی برای انسان و جامعه انسانی در پی دارد؟ و چگونه می توان از پیدایش یا گسترش آن جلوگیری کرد و... این پرسش ها، همواره ذهن متفکران و اندیشمندان جوامع را به خود مشغول کرده است.

از آنجا که پدیده انحراف فکری، یک پدیده انسانی است و با واقعیت وجودی انسان پیوند دارد و از سوی دیگر علوم تجربی با در پیش گرفتن روش استقرا و تجربه و تکیه بر نمودهای رفتاری انسان، از شناخت انسان به عنوان یک «کل» ناتوان است، تاکنون نتیجه قطعی در این زمینه به دست نیامده است. ولی حقایق خوبی کشف شده است که می تواند در شناخت جامع تر این پدیده کمک کند. و محقق بر آن است تا با روش تحلیلی- توصیفی و با تدبر در آیات قرآن، علل درونی و بیرونی انحراف فکری را واکاوی کند.

کلیدواژه ها: انحراف فکری، جهل، پندارگرایی باطل، عالمان منحرف.

فهرست منابع

*قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، الامالی، مترجمک محمدباقر کمره‌ای، تهران، کتابچی، ۱۳۷۶ش.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دار صادر، چاپ سوم، بیروت، ۱۴۱۴ ق.
۳. ابن جوزی، زهه الاعین النواظر فی علم الوجوه والنظائر، چاپ محمد عبدالکریم کاظم راضی، بیروت ۱۴۰۴ق.
۴. ابن سلام، یحیی، التصاریف: تفسیر القرآن مما اشتبهت اسماءه و تصرفت معانیه، الشرکه التونسیه للتوزیع، ۱۹۷۹م.
۵. احمدپور فاضلی، بهزاد، غفلت و درمان آن در قرآن، بشارت، ش ۶۶، ۱۳۸۷ش.
۶. اسمارت، نظریه هویت ذهن/مغز. دایره المعارف فلسفه استنفورد. ۲۰۱۱ م.
۷. امامی، محمدجعفر و آشتیانی، محمدرضا، ترجمه و شرح نهج البلاغه، قم، مدرسه امام علی ابن ابیطالب، ۱۳۷۹ش.
۸. امینی، سیدمحمدعارف، خطر انحراف دانشگاه‌ها و راهکارهای عملی پیشگیری از دید امام خمینی، معرفت، ش ۳۱، ۱۳۸۶ش.
۹. آخوندی، حسن، تقلید کورکورانه؛ آفت دینداری، معرفت، سال ۲۷، ش ۶، شهریور ۱۳۹۷ش.
۱۰. آقاجانی، نصرالله، استراتژی قرآن در مواجهه با انحرافات اجتماعی، مطالعات راهبردی زنان، ش ۲۰، ۱۳۸۲ش.
۱۱. آلوسی، سید محمود، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم، تحقیق: علی عبدالباری عطیه، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۵ ق.
۱۲. بابازاده، علی اکبر، زمینه های فساد در جامعه، قم، قدس، ۱۳۷۴ش.
۱۳. بحرانی، هاشم ابن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن، قم دار التفسیر، ۱۴۱۷ق.
۱۴. بیضاوی، عبدالله بن عمر، انوار التنزیل، بیروت، لبنان، ۱۴۱۸ق.
۱۵. پاک نیا، عبدالکریم، مرزها و عوامل دوستی از منظر اهل البیت(ع)، فرهنگ کوثر، ش ۶۴، ۱۳۸۴ش.
۱۶. تفلیسی، حبیب بن ابراهیم، وجوه قرآن، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۶ش.

۱۷. جعفری، محمد تقی؛ قرآن نماد حیات معقول، چاپ سوم، تهران، مؤسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری، ۱۳۸۴ش.
۱۸. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن کریم، قم، اسراء، ۱۳۷۹ش.
۱۹. جوادی آملی، عبدالله، مراحل اخلاق در قرآن، قم، اسراء، ۱۳۹۷ش.
۲۰. جوشقانی، بهمن، ویژگی‌های دوست و هم‌نشین مطلوب از دیدگاه قرآن و حدیث، بصیرت و تربیت اسلامی، ش ۴۳، زمستان ۱۳۹۶ش.
۲۱. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیه، چاپ احمد عبدالغفور عطار، قاهره ۱۳۷۶، چاپ افست بیروت ۱۴۰۷ق.
۲۲. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعہ، محقق / مصحح: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم، ۱۴۰۹ ق.
۲۳. حرانی، ابن شعبه، تحف العقول فيما جاء من الحكم و المواعظ عن آل الرسول (ص)، مترجم: بهراد جعفری، دارالتب الاسلامیه، بی‌تا.
۲۴. حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین، تفسیر اثنی عشری، تهران: انتشارات میقات، ۱۳۶۳ ش.
۲۵. خزعلی، ابی القاسم، جنه العلمیه فی مؤسسه ولی العصر (ع) للدراسات الإسلامیة، موسوعه الامام الجواد (ع)، قم: مؤسسه ولی العصر علیه السلام، للدراسات الاسلامیه، ۱۴ق.
۲۶. دستغیب شیرازی، عبدالحسین؛ قلب سلیم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۱ش.
۲۷. دهخدا، علی اکبر و دیگران، لغت نامه، روزنه، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ش.
۲۸. رازی، ابوالفتوح، روض الجنان و روح الجنان، مشهد، بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی، ۱۳۷۱ش.
۲۹. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی الفاظ القرآن، تحقیق: داودی، صفوان عدنان، دمشق بیروت، دارالعلم الدار الشامیة، ۱۴۱۲ ق.
۳۰. رسولی محلاتی، سیدهاشم، روضه کافی، مصحح: علی اکبر غفاری، تهران، انتشارات علمیه اسلامیة، ۱۳۶۴ش.
۳۱. زکی زاده، مسلم، عوامل انحراف از منظر اسلام، دفتر نشر فرهنگ و معارف اسلامی مسجد هدایت، تیر ۱۳۹۹ش.
۳۲. زمخشری، محمود بن عمر، اساس البلاغه، بیروت، دارالصادر، بی‌تا.

۳۳. سبزواری نجفی، محمد بن حبیب الله، الجديد فی تفسیر القرآن المجید، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۰۶ ق.
۳۴. سلیمی، علی و داوری، محمد، جامعه شناسی کجروی، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۰ ش.
۳۵. شبر، عبدالله، الجوهر الثمین فی تفسیر الکتاب المبین، کویت، شرکة مكتبة الالفین، ۱۴۰۷ ق.
۳۶. شریعتمداری، جعفر، شرح و تفسیر لغات قرآن بر اساس تفسیر نمونه، مؤسسه چاپ و نشر آستان قدس رضوی، ۱۳۸۷ ش.
۳۷. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغة، محقق/ مصحح: صبحی صالح، هجرت، قم، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق.
۳۸. شیخاوندی، داور، جامعه شناسی انحرافات، تهران، نشر مرندیز، ۱۳۷۳ ش.
۳۹. صادق، طباطبایی، طلوع ماهواره و افول فرهنگ، تهران، نشر اطلاعات، ۱۳۷۸ ش.
۴۰. صدر، سیدموسی، قرآن و پدیده انحراف در جامعه، پژوهش های قرآنی، ویژه نامه قرآن و آسیب های اجتماعی، ش ۳۷ و ۳۸، ۱۳۸۳ ش.
۴۱. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، مترجم: موسوی همدانی، محمدباقر، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸ ش.
۴۲. طبرسی، احمد بن علی، الاحتجاج، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۰ ش.
۴۳. طبرسی فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.
۴۴. طبری، محمد بن جریر، جامع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، ۱۴۰۰-۱۴۰۳ ق.
۴۵. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تحقیق: احمد حسینی اشکوری، تهران، مرتضوی، ۱۳۷۵ ش.
۴۶. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی التفسیر القرآن، چاپ احمد حبیب قصیر عاملی، بیروت، بی تا.
۴۷. طیب، سید عبدالحسین، اطیب البیان، تهران: انتشارات اسلام، ۱۳۷۸ ش.
۴۸. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، قم، انتشارات اسماعیلیان، ۱۴۱۵ ق.
۴۹. عسکری، حسن بن عبدالله، الفروق اللغویه، قم، چاپ افست، ۱۳۵۳ ش.
۵۰. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، تحقیق الدكتور مهدی المنزومی، الدكتور ابراهیم السامرائی؛ بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات (الطبعة الاولى)؛ ۱۴۰۸ ق.
۵۱. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، قم، انتشارات هجرت، ۱۴۱۰ ق.
۵۲. فلسفی، محمدتقی، الحدیث (روایات ترتیبی)، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸ ش.

۵۳. فیاض، فاطمه، پندارگرایی در قرآن کریم، اندیشه های قرآنی، ش ۳، بهار و تابستان ۱۳۹۴ش.
۵۴. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، بیروت، چاپ یوسف الشیخ محمد بقاعی، ۲۰۰۵م.
۵۵. قاری، هارون بن موسی، الوجوه و النظائر فی القرآن، محقق: حاتم صالح ضامن، قاهره، جمهوری مصر العربیه، وزارة الاوقاف، المجلس الاعلی للشئون الاسلامیه، لجنة احیاء التراث الاسلامی، ۱۴۱۶ق..
۵۶. قرائتی، محسن، گناه شناسی، تهران، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، ۱۳۷۷ش.
۵۷. قرشی، سید علی اکبر، تفسیر أحسن الحدیث، تهران، بنیاد بعثت، ۱۳۷۷ش.
۵۸. قرطبی، محمد بن احمد، الجامع لاحکام القرآن، تهران، ناصر خسرو، ۱۳۶۴ش.
۵۹. قطب، سید ابراهیم، فی ظلال القرآن، بیروت، دار الشروق، ۱۴۱۲ق.
۶۰. کرباسیون، صفورا، درآمدی بر علل انحراف انسان از نظر قرآن و روایات، مرسلات، بی تا.
۶۱. کوئن، بروس: «درآمدی به جامعه شناسی»، محسن ثلاثی، فرهنگ معاصر، چاپ اول، ۱۳۷۰ش.
۶۲. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، محقق/ مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ق.
۶۳. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار، محقق/ مصحح: جمعی از محققان، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۶۴. محمدی ری شهری، محمد، خردگرایی در قرآن و حدیث، قم، دارالحدیث، ۱۳۷۸ش.
۶۵. محمدی ری شهری، محمد، عباس پسندیده، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۷ش.
۶۶. مدنی بجستانی، محمود، فساد سلاح تهاجم فرهنگی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴ش.
۶۷. مساواتی آذر، مجید، جامعه شناسی انحرافات، تبریز، فروزش، ۱۳۸۳ش.
۶۸. مصباح یزدی، محمد تقی، تهاجم فرهنگی، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۸ش.
۶۹. مصباح یزدی، محمد تقی، عوامل انحراف فکری، مؤسسه تحقیقاتی حضرت ولی عصر (عج)، فروردین ۱۳۹۴ش.
۷۰. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ش.
۷۱. مصطفوی، حسن، تفسیر روشن، تهران، مرکز نشر کتاب، ۱۳۸۰ش.
۷۲. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران، صدرا، ۱۳۷۲ش.

۷۳. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، تهران، صدرا، ۱۳۷۷ش.
۷۴. معرفت، محمدهادی؛ التمهید فی علوم القرآن، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۲ق.
۷۵. مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶ش.
۷۶. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، مدرسه الامام علی بن ابی طالب(ع)، قم، چاپ اول، ۱۳۷۷ش.
۷۷. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیر المومنین علیه السلام، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۸۷ش.
۷۸. مکارم شیرازی، ناصر، جلوه حق (بحثی پیرامون صوفیگری در گذشته و حال)، نسل جوان، قم، ۱۳۸۴ش.
۷۹. نراقی، ملا مهدی، جامع السعادات، تهران، حکمت، ۱۳۷۹ش.
۸۰. نعیم امینی، ام السلمه، جستاری در مفهوم شناسی «ختم» و «طبع» بر قلب از منظر قرآن، پژوهشهای قرآنی، ویژه نامه قران و فلسفه تربیت، ش ۵۹-۶۰، ۱۳۸۸ش.
۸۱. نمازی شاهرودی، علی، مستدرک سفینه البحار، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۸ق.